

MARTIN KUKUČÍN (1860 – 1928) vlastným menom MATEJ BENCÚR

Narodil sa v rodine sedliakov v Jasenovej na Orave. Absolvoval učiteľský ústav v Kláštore pod Znievom a viac rokov pôsobil ako učiteľ. Po maturite odišiel študovať medicínu do Prahy. Zapojil sa do činnosti študentského spolku Detvan. Zoznámil sa tu s ruskou realistickou literatúrou. Dlžoby za štúdium ho donútili prijať miesto lekára na ostrove Brač. Oženil sa tam a s manželkou odišiel do Južnej Ameriky. Pôsobil medzi chorváckymi vysťahovalcami v Chile až do roku 1922. Nasledujúcu zimu prežil v Martine a v ďalších rokoch žil striedavo v rôznych chorváckych mestách, kde ochorel na zápal pľúc a zomrel v nemocnici v Pakraci. Jeho telesné pozostatky boli prevezené na národný cintorín do Martina.

TVORBA

RYSAVÁ JALOVICA – poviedka; zobrazil závažné problémy tej doby, alkoholizmus, milosrdenstvo, súcit, dej je groteskno-humoristický, dynamický. Mená postáv, dialógy a situačná komika dodávajú dielu komickosť; autor využil rozprávkovosť v časti, keď sa opitému Krtovi pri návrate do rodnej dediny prihovárajú neživé predmety, a v závere, keď sa vyberie do sveta, zarobí peniaze a vráti sa domov. Žena mu odpustí všetky jeho prehrešky.

NEPREBUDENÝ – Poviedka; v ktorej autor zobrazil, ako ľahkovážnosť človeka i celej dediny dovedie prostoduchého husára k smrti, ktorá je preňho vykúpením. Hlavnou postavou je zaostalý husiar Ondráš Machuľa s detským myslením, zmrzačenou tvárou a znetvoreným myslením.

KEĎ BÁČIK Z CHOCHOĽOVA UMRIE – povinné čítanie

– humoristická poviedka plná paradoxov, v ktorej autor poukazuje na tragikomickosť zemianskej spoločenskej vrstvy.

Ondrej Tráva, gazda v Kameňanoch, zavesil gazdovanie na klinec a oddal sa na špekuláciu. Gazdovstvo viedol jeho syn a on sa zaoberal kupectvom. S čím vlastne kupčil, ťažko zejména povedať. Ako mešťan mení podľa sezóny a módy obleky, tak Ondrej Tráva mení podľa okolností články svojho obchodu. Niet azda plodiny ani výrobku, ktoré by nebol za čas svojho pôsobenia dovážal na trh. A čo je zvláštne a svedčí o jeho nadaní; vždy vedel, kedy treba tento článok opustiť a tamten miesto neho pochytiť, aby z toho povstal úžitok, a nie škoda. ... Najmä po jarmokoch chodil nielen do blízkeho okolia, ale i po druhých vidiekoch.... ... Zo všetkých jarmočných známostí najlepšie zostal mu v pamäti pán Aduš Domanický. Vídal ho od rokov na každom jarmoku, ale nezoznámil sa s ním, ani jeho mena nevedel. Ostatne, načo by sa s ním zoznamoval, keď nemali medzi sebou nijakého obchodu? Ale čo im bolo súdené, predsa ich neminulo. Zoznámili sa znamenite. Bolo to vlni na Ondreja v Podhradí na jarmoku. Ondrej predával valaské súkno na rínku. Hneď ráno videl pána Aduša chodiť popod šiatry. Obzeral bundy, čiapky, vôbec kozušiny. Tak chodil od šiatra k šiatru, sťa trhový gazda, ako by chcel každého kušniera ošacovať. Popoludní už nechodil sám, pridružili sa k nemu druhí, bohvie, z kade ľudia. Všetko mladí, zdraví, veselí.

.... Jarmočníci zčiasťky poodchodili, zčiasťky uchýlili sa do hostincov a krčiem. Ondrej Tráva tiež vošiel do mestského regála zapíť trampoty dnešného dňa. Za stolom videl pána Aduša i s priateľmi, ktorých bolo ešte viac než pri perníkárovi. Ondrej Tráva zastal vprostreď izby, vyňal drevienku-fajku a vytriasol z nej popol na zem. Obzeral si tú divnú spoločnosť. Pán Aduš nemal známeho klobúka na hlave – sedel na ňom alebo on sám, alebo niektorý z priateľov. Košeľa ukrčená, mašľa zatisnutá k pravému uchu. Vlasy neboli začesané na sluchy, ale vyčnievali, ako sa ktorému páčilo, každý v inú stranu.

„Taká je moja Diana!“ kričal pán Aduš, búchajúc na stôl. „Vlani chytila diviaka za ucho – vážil vyše troch centov – a dovedla ho ku mne na polianku. Šiel ani dieťa, tak ho skrotila. Videl, ako naň zo simple cieľim; vedel, čo sa s ním stane – a musel stáť dvadsať krokov

predo mnou ani svieca: tak ho znamenite držala! „Ale Aduš, netáraj!“ zamiešal sa jeho sused. „Diviak nedá sa len tak držať ako dieťa.“ „Ale tento sa dal“, veral sa pán Aduš, udrúc sa v prsia. „Lebo sa nemohol hnúť. Diana ho...“

„Iba ako bol len taký vypchatý. Diviak hodí rypákom, a Diana ani nečuchne – už je nebohá. Načo by mal zuby? Ale rozprávaj také pletky bláznom, a nie...“

„A držala ho, keď raz poviem!“ Pán Aduš búšil na stôl, žily mu naskočili na sluchách. „Zastrelil som ho. Trafil som mu rovno do komory. I kožu mám z neho na korbe.“ „Necigáň! Korby ani nemáš.“ Spoločnosť sa rozosmiala. Ondrej sa tiež nemohol zdržať. „A ty sa čo smeješ? Ty trhan!“ oboril sa naň Aduš. „Čo si ty? Zeman si ty? Pakuj za pec!“ Tráva hodil pleccom, odvrátil sa od pána Aduša. „Blázon!“ riekol Tráva, usmievajúc sa krčmárovi.

Pán Aduš zabudol medzitým na Trávu, i kam ho bol poslal. Rozprával o inom. „Ani lasice! Na vzrast ani čo by ich ulial. Jabĺčka po krížikoch a stehnách – len sa tak v očiach mení. A múdre! Tloskneš na ne, už idú. Potrafia i bez liace. A pod sedlo – ani belčov. Ťahajú, koľko im naložíš. V kroku sporé. Vozík pretiahnu cez Váh ani pierko – a čo by im bol Váh vyše hlavy. Ej, to ste koničky! „A kde si ich kúpil?“ „V Dunajci tohoto leta. Poľská sorta.“ „Čos´ dal ze ne?“ „Hádaj, či uhádneš!“ „A ja viem?“ „Štyristo- rovných štyristo.“

Otázky:

- 1) Aké povolanie vykonával Ondrej Tráva z ukážky?
- 2) Je z textu zjavné, akým obchodom sa zaoberal?
- 3) Kde prvýkrát uvidel Ondrej Tráva Aduša Domanického?
- 4) Ako sa volal pes, ktorého tak Aduš znamenite opisoval?
- 5) Aké zázračné činy mala vykonať Diana?
- 6) Aduš tvrdil, že si priviezol najkrajšie kone z ďaleka. Odkiaľ ich údajne priviezol? Koľko za ne zaplatil? Aká to mala byť sorta?
- 7) Akú otázku položil Aduš Ondrejovi, týkajúcu sa spoločenskej vrstvy?

... „Aduško, pod'; bude ti tma, netrafiš.“ „Hej, hej,“ ohlásil sa napokon. „Pekná je moja Žofka, oj, pekná, nech som Kubo! Preto sa nezariekam, ak Pán Boh požehná... Chlapca už mám – Aduša. Ale sa neohrňam.“ A zahľadel sa na dvere, ako by tá, čo naňho čaká doma, tam pri nich niekde stála. Pán Aduš hľadel na priateľa, ako sa sberá. Keď videl, že už má čiapku na hlave a bundu na pleciach, volal za ním: „Nejdem, tma je!“ Obzrel sa po izbe, či nenájde tu človeka, či by sa mu k poháru hodil. Zazrel Trávu. Zodvihol sa, neistým krokom pristúpil k nemu. Keď chcel pred ním zastať, potočil sa. To ho muselo potešiť, lebo sa usmial. Prisadol k Ondrejovi. „Ja som nie opitý. Zdržím veľmi mnoho. U báčika popijem toľko – moc!“ „A kto je ten báčik?“ „Dekan v Chochol'ove.“ „Ten? Toho znám,“ odpovedal Ondrej naraz vážne. „Znáš ho? Ako?“ „Kúpil som od neho tejto jesene päť vozov kapusty. Pravda síce, utratil som na nej...“ „Boháč, strašný boháč! Peniazmi sa obsýpa. Mojej mamy vlastný brat. A rád ma vidí. Daroval mi aj kone. Kupčíš s jačmeňom?“ „S jačmeňom kupčím, ale iba pred jarou, keď ho treba na siatie. V zime sa zle kupčí so zbožím“ odpovedal Adušovi. „Čerta zle-len kúp! Dám lacno!“ Tomu sa Ondrej zaradoval. „Dám po dva štyridsať. Ale nikomu nepovedz, pred báčikom pst!“ „Ani toľko peňazí nemám“ vyhovárал sa Ondrej. „Povedali ste: dva tridsať.“ „Tak dobre-dva tridsať. Od slova neodstúpim. Tu je ruka!“ Ondrej zavola krčmára a ten je svedok, že desiatka bola závdavkom.

Otázky:

- 1) Ako sa volá žena Aduša? koľko majú detí?
- 2) Čo Aduš predal Ondrejovi? za koľko?..... aký bol závdavok?.....
- 3) Akú funkciu (povolanie) vykonával báčik z Chochoľova?
- 4) Aký je pokrvný vzťah medzi báčikom a Adušom?

K tomu, čo si predstavujeme pod slovom „kaštieľ“, nechýbalo nič, iba kaštieľ. Dvor bol tu: dlhý, široký, obohatý plotom, miestami deravým. Za dvorom sa otváral ďaleký výhľad do snehom zaneseného poľa a končil sa na samom okraji horizontu reťazou hôr, ktorých tmavá zeleň, pokrytá čerstvým snehom, bola ako cukrom posypaná. Ale nevidno žiadne, ani nové, ani staré. Možno preto zdá sa dvor a okolie Ondrejovi také púste a smutné. Takzvané hospodárske stavby svedčili o úpadku; slabé strechy sa uhýbali pod ťarchou čerstvého snehu. Kam oko dopadne, všade bieda, rozklad, hniloba... Popri chodníku, ktorým sa šlo od potoka, tiekol jarok hnojovky — končil sa tam v potoku. Vľavo sa čnejú do výšky chlapa múry od zeme: nie sú to zrúcaniny starého hradu, ale, ako vidno, nová stavba, začatá snáď pred rokmi,

vytiahnutá až po oblohy. Široké základy ukazujú, že mal na nich stáť pohodlný zemiansky domec — ale nepokryté múry žalujú, že kto ich zakladal, zabudol nazrieť do svojej peňaženky.

„Vy slúžite tu i s mužom?“ „Ale my nie sme tutejší, ale tiež z Potočian. Slúžili sme u apku našej veľkomožnej. V tom kaštieli som sa narodila i vyrástla, i varúvala som našu veľkomožnú, kým ešte bola len takým dieťaťom. Nuž radi ma videli naša pani. „Ťažko vám tu privykať?“ pýtal sa Ondrej, vidiac jej istú záдумčivosť na tvári. Žena prikývla hlavou a pozrela úprimne na Ondreja.

„Pod týmto kameňom leží môj starý otec a stará mať,“ riekol pán Aduš vážne, zložiť klobúk. „Tuto zase moji rodičia, bez kameňa. Toto miesto si vyhlíadol sám starý otec, ohradil, i tieto jasne zasadil. Jasene sú nie moje. Nemôžem ich predať.

„Tu je všetko vaše – jasene, alebo desiatka!“ riekol Ondrej uradovaný, že teraz mu už neujde.“

„Ako to môžete žiadať? Mám vlastným rodičom olúpiť hroby! A báčik z Chochoľova tiež tu chce ležať pri svojej sestre... Ako by ja to urobil? Kde by mal svedomie?“

„Keď môžete živých – mŕtvych môžete tobôž. Im už jaseňov netreba, ale mne desiatka treba.“

„Po smrti im takú hanbu...“

„Aspoň nech vedia, čo mali za syna. Nech sa oni zaň hanbia, keď on nemá hanby.“ Ondrej hovoril s hlbokým presvedčením. Jeho každé slovo nachádzalo tisíc ozvien v duši Adušovej.

O Turícach toho istého roku umrel náhle dekan v Chochoľove. Pohreb bol veľký. Všetci kňazi a učiteľia z celého vidieka boli na ňom. Mŕtve telo pochovali v Domaniciach pod jasene. Jeho sestry syn plakal ako dieťa nad jeho truhlou. Jedni hovorili, že preto, lebo Aduš zostal na ľade; iní, že mu bolo ľúto, že musel ujsa pochovať na takú pustatinu, medzi zrúcaniny starého blahobytu.

Otázky:

- 1) Ako vyzeral Adušov kaštieľ?

- 2) Kto ho privítal, keď prišiel do kaštieľa?
- 3) Čo v tom čase robil Aduš?
- 4) Prečo slúžka stále slúži pre Aduša?
- 5) Splnil Aduš sľub?
- 6) Kto Ondrejovi poradil, že si má pýtať jasene namiesto jačmeňa?
- 7) Prečo sú pre Aduša tie stromy tak dôležité?
- 8) Vrátil Aduš Ondrejovi desiatku?
- 9) Zmenil sa Aduš po smrti báčika?.....

Na zamyslenie:

- 1) Kukučín hlavné postavy charakterizoval aj menom: Domanický ---- Aký charakter vyplýva z mena?
Tráva?
- 2) Reprezentuje Aduš sociálne a morálne upadajúcu vrstvu? Prečo?

Domáca úloha do 28. 1. (utorok) – do PC, vytlačiť a doniesť, prípadne môže byť aj napísaná perom. (1 až 2 A4)

Vytvoriť štruktúru diela: Keď báčik z Chochoľova umrie

1. Žáner
2. Postavy + charakterizovať ich a porovnajte ich (zemia – sedliaci)
3. Vytvoriť ideu
4. Pomenovať tému
5. Námet (alebo zámer autora, prečo napísal dielo)
6. Konflikty
7. Pomenujte rozprávača
8. Významové zafarbenie diela (humoristické, heroické, tragické, idealistické...)
9. Kompozícia vonkajšia (kapitoly), vnútorná (od expozície – po rozuzlenie)
10. Charakterizujte individuálny štýl autora (aké výrazové prostriedky využíva?)
11. Podrobne popíšete dej, okolnosti, ktoré sa v ňom prihodili, hlavnú pointu.
12. Vyjadrite k dielu svoj názor.

Odporúčanie:

- Okrem povinného čítania ----
- Prečítať knihu *Rysavá jalovica*, prípadne si pozrieť film (1970)
- Prečítať knihu *Neprebudený*, prípadne si pozrieť film (1967)

